

«Ти-форми» на «Я-форму», текстуальне «я» наповнює собою весь текст епістоли, перетворюючи адресата на пасивного спостерігача калейдоскопу його творчих вражень. Після появи в житті письменника Аплаксіної зазнає змін й авторська інтенційність. Основна мета листів до Віри Дейші – не розповісти, а зберегти діалог.

Список використаної літератури

1. Гинзбург Л. О документальной литературе и принципах построения характера / Л. Гинзбург // Вопросы литературы. — 1970. — №7. — 62—91.
2. Коцюбинська М. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. — К. : «Дух і література», 2009. — 582 с.

3. Коцюбинський М. Листи до Олександри Аплаксіної / М. Коцюбинський. — К. : Критика, 2008. — 639 с.
4. Михида С. Д. Реконструкція психологічних портретів українських письменників кінця XIX — початку XX століття на основі мегатексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література»; 10.01.06 «Теорія літератури» / С. Д. Михида. — К., 2013. — 40 с.
5. Панченко В. «Мені краще бути самотнім...» / В. Панченко // Я так поріднився з тобою... Листи до дружини / упоряд. О. Єрмоленко та ін. — К. : Ярославів Вал, 2007. — С. 4—17.
6. Павличко С. Д. Пристрасть і їжа: особиста драма Михайла Коцюбинського / С. Д. Павличко // Сучасність. — 1994. — №2. — С. 142—155.
7. Я так поріднився з тобою... Листи до дружини / упоряд. О. Єрмоленко та ін. — К. : Ярославів Вал, 2007. — 392 с.

А. В. ИЛЬКИВ

МЕЖДУ ДВУХ МИРОВ: ПОЭТИКА ИНТИМНОГО ЭПИСТОЛЯРИЯ МИХАИЛА КОЦЮБИНСКОГО

В статье исследуется поэтика интимных писем Михаила Коцюбинского с позиции психоанализа на материале его эпистолярного романа. Определяются стилевые доминанты эпистолярной прозы сквозь призму импрессионистической манеры письма и намеренности адресанта, а также изменяемость нарратологических моделей в письмах к обеим любимым женщинам писателя.

Ключевые слова: письмо, стилевая доминанта, эпистолярный роман, эпистолярная проза, психоанализ.

А. ІЛКІВ

BETWEEN TWO WORLDS: THE POETICS OF INTIMATE LETTERS BY MYKHAYLO KOTSIUBYNSKYI

In the article the poetics of intimate correspondence by Mykhaylo Kozyubynskiy from the standpoint of psychoanalysis on the material of his epistolary romance is researched. The stylish dominating ideas of epistolary prose through the prism of impressionistic manner of writing and intention of sender are determined.

Keywords: letter, stylish dominating idea, epistolary romance, epistolary prose, psychoanalysis.

Стаття надійшла до редколегії 1.11.2013 р.

УДК 821.161.2-95(79)

Л. В. ЙОЛКІНА, О. В. ЧОРНОБАЄВ

ШЛЯХИ ЗРОСТАННЯ ПОЕТИЧНОГО ХИСТУ ЛЕОНІДА ПОЛТАВИ

У статті визначено етапи становлення поетичного стилю Леоніда Полтави, окреслено основні впливи та доміанти творчості митця, проаналізовано специфіку віршових збірок автора.

Ключові слова: ліричний герой, стиль, поезія.

Свого часу Юрій Шерех-Шевельов висловив слушну думку про необхідність перечитати все написане Леонідом Полтавою, щоби вибрати досить цінні писання митця, і ці тексти претендували б хоч і на скромне, але своє власне місце в історії української літератури. Настав час, коли творчістю Леоніда Пархомовича (творчий псевдонім Леонід Полтава) зацікавились дослідники материкової України. Упродовж кількох десятиліть виходять окремі наукові статті, присвячені цьому авторові, побачили світ видання його творів з розлогі-

ми вступними статтями, художні тексти письменника увійшли до шкільних програм. Серед дослідників різножанрового доробку автора – С. Немченко, В. Погребенник, М. Слабошпицький, Д. Чередниченко, В. Юрченко та ін.

Мета нашої статті – окреслити основні етапи становлення Леоніда Полтави – поета, визначити особливості стилю митця в різні періоди його творчості.

Становлення Леоніда Полтави як поета можна поділити на три періоди: довоєнний період, ранній екзильний період та період

шліфування власного стилю. Це досить умовний поділ, але він дає змогу подивитись на всю поетичну творчість поета як на процес постійного саморуку мистецького удосконалення.

У творчій долі Леоніда Полтави позитивну роль відіграло знайомство з Максимом Рильським, про яке згадує у своїх дослідженнях Д. Чередниченко. Існують свідчення того, що юнак бував у М. Рильського вдома, активно спілкувався з неокласиком. Сам Л. Полтава свідчить, що в нього було понад півтора десятка листів від Рильського, які він возив із собою і в Німеччині, але вони згоріли під час одного з бомбардувань. Цікавим є й те, що Леонід Пархомович ще в шкільні роки цікавився поезією Максима Рильського, що свідчить про формування смаків майбутнього митця на високих художніх зразках.

Перші поетичні публікації (1939 р.) тоді ще Леоніда Пархомовича доброзичливо підтримали М. Рильський і В. Сосюра. Не відомо, як склалося б його творче життя за інших умов, але Друга світова війна й еміграція розставили свої акценти.

Можливо, це видасться дивним, але віршам Леоніда Полтави притаманні як поетичні проєкції рівня Верхарна, так і деякі акценти Бажана. Його поезія життєстверджуюча. Традиційні форми більшості текстів сприяють легкості сприйняття. Та не слід обходити й ідеологічну заангажованість митця, який належав до націоналістів бандерівського крила ОУН, а отже, й духом творчості утверджував ідеали боротьби за українську незалежність.

Досить молодим (приблизно у двадцятилітньому віці) потрапив до Німеччини як оstarбайтер. Тут, в обнесених колючим дротом таборах, як в'язні у тюрмі, перебували молоді люди з різних країн. І тоді з'являються на світ легкі й зрозумілі кожному слова поезії «Буття»:

Мій любий краю, ти в мені
Гориш кривавою зорею.
В незрозумілім чорнім сні
Іду без тебе я землею [2, 12].

Прагнення ліричного героя цієї поезії відкриті й пафосні, але не переобтяжують слух, бо звучать природно, щиро:

Мій любий краю, всі пісні
Мені лише тобою дані.
Я розпалю їх на вогні,
Щоб розтопить твої кайдани! [2, 12].

Основа наведеного тексту складають почуття, притаманні поету-початківцю, який ще не здобув високої художньої майстерності, але легко керує римою і уміло фокусує свою емоційність на основному патріотичному пуанті. Прозорий образ-символ «зорі» – це образ Батьківщини, рідного краю. Поет, перебуваючи далеко за її межами, за мурами Берліна, думками лине в рідний край і бачить його в «чорному сні», невилітним. Він – у кайданах.

Отже, уже ранні поетичні спроби вирізняються чіткою ритмікою, часто – точною римою.

До речі, знайомство з творчими особистостями різних національностей (хоч вони й були досить молодими людьми) уже в цей період становлення відкривають шлях до розгортання діалогу (полілогу) культур на новому етапі розвитку світової спільноти. Перебуваючи в межовій ситуації молодий чоловік шукає точки опертя не лише у своїй ідеологічній заангажованості, а й у творчості, яка могла б служити іншим, скріплювати дух вигнанців з рідного краю. Михайло Слабошпицький зазначає: «Схоже, що в ньому жив тип Володимира Сосюри, який також фонтанував віршами; тільки літературне обдаровання Полтава мав скромніше» [3, 678].

1946 року в Авгсбурзі вийшла друком перша збірка поезій «За мурами Берліну». Усі твори, розміщені в ній, написані протягом 1942–1945 років. У текстах чітко прочитуються дні юнака з України, який волею долі став оstarбайтером, але намагався не зважати на підневільні умовини існування в чужому краї. У збірці постають картини жорстоких знущань, історії українських родинних трагедій, інтимні замальовки. Ліричний герой цієї збірки несе в собі життєву силу, вольову наснагу, оптимізм та іронічне ставлення до дійсності. Саме це дозволило йому вижити в складних умовах.

Збірка Л. Полтави «За мурами Берліну» свідчить, що поет у цей час тільки формувався, йшов дорогою учня, підмайстра. Високо поцінував першу збірку митця Леонід Мосендз, який у рецензії на сторінках «Звена» відзначив високий рівень гармонії і цілісності текстів молодого поета. Рецензент відзначив цілісність самої збірки, у якій панує одна провідна думка. Відзначено було й бездоганну літературно-мистецьку форму текстів. Не залишив поза увагою поему «Пані Герта»

Освальд Бургадт (Юрій Клен). На сторінках збірника МУРу він окреслив досконалість твору і відмітив цілковиту зрілість таланту автора. І в цьому випадку ми подибуємо зачарування довершеною формою і змістовою повнокровністю вірша. Обидва рецензії засвідчують, що в літературу прийшов здібний автор.

У віршах Л. Полтави поряд із мотивами непривітної чужини й табірної праці відкривалося багато світлих, по-молодечому гучних рядків, інтимних згуків. У «Баладі про любов», написаній у повоєнні часи, читаємо:

Вечір стелиться. Пахнуть сквери.
Пішоходи вітер замів.
Повільніше стукочуть двері –
Дерев'яні серця домів.
Я не буду тебе чекати.
Ти й не знаєш, куди прийти.
Так сьогодні зірок багато,
І для мене у кожній – ти.
Хто ж ти? Хто я? Ми ж незнайомі!
Може, ти між сибірських хиж... –
Вмерло серце в останнім домі.
Ключ у дверях...
Заснув
Па
ри
ж... [2, 32].

Такі світлі образи й прозорі почуття таїть у собі кохання, яке мало народитися десь в рідних краях, та ліричний герой свідомий свого заточення чужиною і відкритий новому світові, бо в ньому доведеться прожити решту життя. Простоту образів автор поєднує з експериментом у будові віршорядків.

М. Слабошпицький упевнений, що навіть після появи друком «Жовтих каруселей» (1948 р.) Леонід Полтава ще лишався учнем. А кроком уперед стали «Українські балади» (Париж, 1952), у яких митець здійснив спробу змінити жанрові й стилістичні орієнтири, використавши динамічність баладного сюжету. У збірці з'явилися експресіоністичні елементи, поєднані з чіткою ритмікою, неточною римою та порушенням строфіки.

Уже в перших трьох збірках Леоніда Полтави відчутно відгомін раннього Миколи Бажана, але в них присутня й «затягненість» в лірику Володимира Сосюри. Як зазначалося вище, поезія молодого автора досить виважена строфічно, чітка, інколи поєднана з намаганням творити канонічні форми. Так, у збірці «Римські сонети» (1958 р.) стрункість і фор-

мальна довершеність спостерігається у вірші «Селянин із Льомбардії». Наводимо повний текст, оскільки маємо досягнути сонетну строфіку і визначити рівень її досконалості.

Як зором я припав, схвильовано і радо,
До тебе хоч на мить з експресного вікна,
О земле золота, вітчизно винограду,
Запетляних доріг, потоків і вина!

Прогуркотів тунель. І сонячні каскади
Знов залили тебе, країно неземна:
Стежки – узорі гір, тополі – колонади,
Озера голубі – із небом замість дна.

А виноградники, повиті теплим сном,
Наліті келишки з затаєним вином,
Чи ж це зродили вас вершини кам'янисті?

Он постаті селян на скель суворім тлі –
Хто скаже: праця то, а чи поклін землі,
Чи Богові молитва урочиста? [2, 79].

Строфічно маємо два катрени і два терцети з римою *аваа* у катренах та *аавссв* у терцетах. Не намагається автор уникнути близькості рим: кам'янисті – урочиста; радо – винограду. Змістова наповненість дещо порушує вимоги сонету, але не заперечимо стрункості тексту й оригінальності стилю, який уже вирізняє самотнього автора.

Уплив М. Бажана відчутний і в подальших поетичних текстах митця. Але незаперечними є й впливи Євгена Маланюка, з яким Леонід Полтава активно спілкувався. Як засвідчила Галина Єнсен (дружина Леоніда Полтави), Є. Маланюк часто приходив до Л. Єнсена (прибране у вигнанні прізвище Л. Пархомовича) послухати Бетховена, поспілкуватися. Відомо, що баладу «Перемога» Леонід Полтава присвятив Є. Маланюкові як своєму вчителю і наставнику.

За океаном виходять у світ чотири поетичні збірки митця – «Біла трава», «Вальторна», «Із еспанського зшитка», «Смак Сонця», які наче фокусують погляд на Україну з різних точок земної кулі – Америки, Іспанії, Аляски.

Надзвичайно важливе значення у творчій біографії Леоніда Полтави мала збірка «Біла трава» (1963 р.). Її можна розглядати як книгу відкриттів, у якій повносило пролунав власний голос митця, адже чужі мотиви з'являються в ній як алюзії чи асоціації. Зрілий, цілком сформований поет заговорив самостійно, ритмічно й інтонаційно незалежно. У збірці граційно поєднуються вільний вірш і регулярна ритміка, динаміка тексту. Здається, що

саме в «Білій траві» митець задихав на повні груди, і риси, перейняті у вчителів, легко вписались у власний авторський стиль.

Так, у поезії «Першими зникли...» спостерігаємо поєднання легкого поклику до М. Бажана з цілком оригінальною ритмікою й образністю:

Першими зникли полотна.
Тільки завзятий Гойя
По-хлопчачому тримався життя!
Потім – лишилися рами,
Тисячі рам у Прадо
Ще мить золотіли на стінах,
Танучих воском стінах;
Додолу котилися сходи,
З брязкотом розпадались
Колони різьблені
З Божим благословенням;
Останній фонтан у Мадриді
Висох, немов у казці;
Не стало вселюдського Дон Кіхота –
Не стало людства!
І все покрилося білим –
Білою травою смерти [2, 89].

Широка натура Леоніда Полтави змушувала його поєднувати в собі громадського діяча, публіциста й поета. Тому в його віршах часто виникала заримована публіцистика. Особливо це було помітно у поемах. Та наполегливість митця брала гору й вводила писання автора в глибоке мистецьке русло. Тому й горять болем слова з «Крику» (збірка «Біла трава»):

І ніхто вже не знайде мене –
Із жахом замість очей,
Із болем замість серця.
Навіть люди з Помпеї
Не змогли до кінця померти,
Бо ми їх знайшли, поселили в музеях
І живили бодай цікавістю [2, 189].

На протигагу тузі попередніх рядків зринає світлість слів з «М'ячика»:

Якщо ж Господь тебе благословить
Своїм приходом, Земле юродива,
То може спинить погляд свій на мить
Над всеземним, над щонайвищим дивом –
Над м'ячиком дитячим, що лежить
На пішоходах – мертве сторожить [2, 195].

Леонід Полтава писав дуже легко, він переливав свою сутність у поетичний текст, можливо, саме це було причиною різного рівня якості текстів. Письменник наче грався жанрами, розмірами, ритмами, експериментував у різних родах, схоплюючи світ у всій його повноті.

«У цих рядках увесь духовний світ Леоніда Полтави, вигнанця і патріота, його життєві

принципи та ідеали», – скаже своїм учням учителька із Сумщини Світлана Немченко, звертаючись до тексту Леоніда Полтави:

... І серед тих засніжених рівнин,
В коловороті і весни, і літа –
Народжувались сотні Україн, –
Але одна зродилася, щоб жити.
Вона – твоя. Моя. Із нами. В нас.
Прекрасна і страшна, мов хуртовина,
Та, що іде, долаючи сам час, –
Безсмертна і безмежна Україна [1, 74].

І літературознавець жодним чином не заперечить талановитості автора цих рядків, адже перед нами – чітка ритмічна будова тексту, грамотна, логічна розстановка мікрообразів, які творять сутність України, що живе в кожному українці, насиченість і досконалість використання тропіки, фоніки і стилістичних фігур. Одна ця поезія може стати об'єктом дослідження наукової статті.

Отже, очевидним є те, що в доеміграційний період на творчість Л. Пархомовича впливали авторитети М. Рильського і В. Сосюри, пізніше – М. Бажана. Це ж позначилося і на творчості перших років вигнання, та все більшої ваги з часом набував вплив Є. Маланюка, що особливо виявилось у період перебування митця на Американському континенті. Основною рисою творчого поетичного доробку Леоніда Полтави завжди залишалась легкість і прозорість образів, прагнення зберігати класичну ритмічність, що вдало поєднувалась з вільними формами. З часом спостерігається ускладнення образності, тяжіння до інтелектуалізму. Письменнику вдалося виробити свій оригінальний стиль, що дає змогу говорити про серйозний поступ митця в розвитку художньої майстерності й техніки письма.

Список використаної літератури

1. Немченко С. Леонід Полтава. Незламність духу вигнанця і патріота / Світлана Немченко // Укр. мова і л-ра в шк. — 2004. — № 4. — С. 74–77.
2. Полтава Л. Обжинки / Леонід Полтава. — К. : Задруга, 2000 — Кн. 1 : Поезії / упоряд. Д. Черденченко, худ. оф. О. Рута. — 2000. — 304 с.
3. Слабошпицький М. Той, хто допоміг народитися МУРу : Леонід Полтава / М. Слабошпицький // Слабошпицький М. Ф. 25 поетів української діаспори / М. Ф. Слабошпицький. — К. : Ярославів вал, 2006. — С. 677–708.
4. Шевельов Ю. Вибрані праці : у 2 кн. / упоряд. І. Дзюба. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. — Кн. I : Літературознавство. — 2008. — 560 с.

Л. В. ЁЛКИНА, А. В. ЧЕРНОБАЕВ

ПУТИ СТАНОВЛЕНИЯ ПОЕТИЧЕСКОГО ТАЛАНТА ЛЕОНИДА ПОЛТАВЫ

В статье определены этапы становления поэтического стиля Леонида Полтавы, очерчены основные влияния и доминанты творчества художника слова, проанализирована специфика поэтических сборников автора.

Ключевые слова: лирический герой, стиль, поэзия.

L. YOLKINA, O. CHORNOBAJEV

GROWTH OF LEONID POLTAVA'S POETIC TALENT

The article is defined the stages in development of the poetic style of Leonid Poltava, outlined the main impacts and dominants of artist's creativity, analyzed the specifics of the poetic collections of the author.

Key words: lyric hero, style, poetry.

Стаття надійшла до редколегії 2.03.2014 р.

УДК 821.161.2:7.036

Л. І. КАВУН

СКОВОРОДА І ЙОГО ФІЛОСОФІЯ У ТВОРЧОСТІ «РОМАНТИКІВ ВІТАЇЗМУ»

У статті проведено типологічні паралелі між основними ідеями філософії Григорія Сковороди та естетично-художнім дискурсом «романтиків вітаїзму».

Ключові слова: горня республіка, двосердечність людини, романтики вітаїзму.

Творчість Григорія Сковороди є найвищим злетом української духовної традиції доби «пізнього бароко». У трактуванні сучасних дослідників він постає і піонером «філософського кордоцентризму», і носієм «космічної свідомості», рівний Мойсею, Сократу, Данте, Бальзаку, Вітмену, і найяскравішим представником «емблематичного стилю в містичній літературі нового часу» тощо. Можна погоджуватися чи дискутувати з приводу висловлених міркувань, але незаперечним є філософсько-естетичний вплив Сковороди на «невидиму природу» нашої духовної культури взагалі. Свого часу І. Франко стверджував, що «глибокий гуманізм, якого першим віступом був Сковорода, робиться основою всіх кращих творів української літератури XIX в.» [8, 119].

Життєва філософія «українського Сократа» і сам образ мислителя стали також духовно-культурним опертям формування естетичного коду епохи українського ренесансу 20-х років XX століття. Згадаймо поему «Сковорода» П. Тичини, «Вертеп» А. Любченка, «Народного Малахія» М. Куліша, також твори О. Довженка, Ю. Яновського, М. Хвильового та багатьох інших, що і сьогодні не прочитані достатньою мірою. Напевно, цьому завадили і специфічність літератури «романтики вітаїз-

му», і дразливість у підрадянській Україні суто національного моменту в образі та спадщині Сковороди.

На специфіку співвідношення філософського змісту художніх творів українських письменників і сквородинської філософії як такої, часто ігноровану в критичній практиці, вказували Ю. Шерех, Ю. Лавріненко, Е. Соловей та ін. Так Ю. Лавріненко в антології «Розстріляне відродження» писав: «Духовий батько Тичини – Григорій Сковорода, український філософ 18 сторіччя, філософ «серця», визнавець божественної одухотвореності людини і всього суцього, однорядності мікро- і макрокосмосу, що розумів смерть не як кінець, а як складник життя» [2, 19]. Сказане літературознавцем значною мірою стосується і словесно-образного мистецтва Ю. Яновського, О. Довженка, М. Хвильового.

Метою статті є проведення типологічних паралелей між філософією та естетикою Григорія Сковороди й естетично-художнім дискурсом «романтиків вітаїзму».

Щоб вивести Україну, як висловлювався М. Хвильовий, на «великий історичний тракт», «м'ятежні генії» звернулися до безцінного інтелектуального й духовного досвіду попередніх епох, до вітчизняного й західно-європейського філософсько-мистецького